

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПАВЛЕНКО НІНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 305:81]:811.111(043.3)

**ГЕНДЕРНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ ТА СЕМАНТИЦІ
ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Запоріжжя – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі англійської філології Запорізького національного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Приходько Ганна Іллівна
Запорізький національний університет,
професор кафедри англійської філології

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Бабелюк Оксана Андріївна
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності,
професор кафедри технічного перекладу

кандидат філологічних наук
Адаменко Ольга Володимирівна
Запорізький національний технічний університет,
старший викладач кафедри іноземних мов

Захист відбудеться 30 травня 2017 р. о 13-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 17.051.02 у Запорізькому національному університеті за адресою: 69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66-А, корпус 2, ауд.224.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Запорізького національного університету за адресою: 69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66-А, корпус 2, ауд.224.

Автореферат розісланий 29 квітня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

 О. Л. Клименко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферовану дисертацію присвячено вивченню гендерного компонента фразеологічних одиниць сучасної англійської мови крізь призму їхньої структури та семантики.

Фразеологія, як ретранслятор мовних змін, акумулює невичерпні дані для виявлення способів і засобів реалізації гендеру в мовній системі (Н. Амосова, О. Арсент'єва, В. Архангельський, В. Виноградов, В. Глухов, В. Жайворонок, В. Жуков, А. Кові, О. Кунін, О. Левченко, А. Мелерович, В. Мокієнко, О. Молотков, Ю. Прадід, П. Скандера, Л. Скрипник, В. Телія, В. Ужченко, Т. Фолдес, М. Шанський). Фразеологічна система невід'ємно пов'язана і з лінгвокультурологічною складовою, оскільки різні мовні форми, і фразеологічні одиниці у тому числі, є носіями культурних кодів народної ментальності (С. Денисенко, І. Заваринська, Г. Захаріна, М. Ковшова, Т. Космеда, В. Маслова, Ю. Прохоров).

На сучасному етапі розвитку мовознавства спостерігаємо зростання інтересу до гендерних студій, що зумовлено започаткуванням нових напрямків і розробкою новітніх методик вивчення гендеру загалом (А. Марчишина). Серед них: репрезентація гендерного аспекту в лексиці (О. Бессонова, Т. Сукаленко, А. Шиліна), граматиці (М. Ласкова, О. Холод), лексикографії (О. Васькова, Ю. Вишнякова, М. Колеснікова, І. Ольшанський), відображення гендерних стереотипів у мовній свідомості (О. Горошко, А. Кириліна, І. Халєєва), у різних типах дискурсу (О. Адаменко, О. Бабенкова, І. Баженова, Н. Борисенко, О. Козачишина, Н. Паланчук) і постмодерністському у тому числі (О. Бабелюк, К. Никитченко). У сферу вивчення гендерологічних студій сьогодення також потрапляють комунікативні стратегії (К. Діндіа, А. Мулак, М. Фіцпатрік), специфіка вербальної і невербальної комунікативної поведінки (М. Городнікова, Р. Дунбар, Н. Дункан, А. Маріотт, А. Кириліна, О. Горошко), мова засобів масової інформації (І. Гусейнова, Р. Фоулер, Г. Цапро). Наразі з'являється все більше лінгвістичних розвідок, орієнтованих на виділення гендерних відмінностей у фразеологізмах різних мов (О. Бессонова, І. Зикова, Д. Гамулець, А. Григорян, В. Телія, О. Васькова, А. Першай, О. Шишигіна). Втім гендерний компонент як важлива складова англійськомовних фразеологізмів, ще не був об'єктом системного комплексного вивчення з позиції структури, семантики та лінгвокультурології. Залишається не розкритою і лексикографічна природа гендерного компонента фразеологічних одиниць сучасної англійської мови.

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена лінгвокультурологічним підходом до вивчення механізмів реалізації гендерного компонента в структурі й семантиці англійськомовних фразеологічних одиниць, що сприяє виявленню культурних констант, які відображають результат соціалізації індивіда в суспільстві відповідно до статевої приналежності.

Зв'язок роботи з науковими темами. Роботу виконано в межах комплексної наукової теми факультету іноземної філології Запорізького національного університету "Когнітивно-комунікативні та лінгвокультурологічні параметри дослідження мовних одиниць", затвердженої Міністерством освіти і науки України (номер державної реєстрації 0113U000807). Тему дисертації затверджено вченою

радою Донецького національного університету (протокол № 2 від 22 лютого 2013 року) й уточнено на засіданні вченої ради Запорізького національного університету (протокол № 7 від 18 лютого 2016).

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей реалізації гендерного компонента в структурі та семантиці фразеологічних одиниць сучасної англійської мови.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- систематизувати й узагальнити теоретичні засади дослідження англійськомовних фразеологічних одиниць, які містять гендерний компонент;
- з'ясувати роль гендерного компонента в структурі фразеологічного значення;
- визначити критерії добору фразеологічних одиниць з гендерним компонентом та на їхній основі сформувані корпус мовного матеріалу;
- розробити методику вивчення гендерного компонента фразеологізмів сучасної англійської мови;
- виявити й описати семантику та структуру досліджуваних одиниць;
- схарактеризувати особливості лексикографічного трактування гендерно маркованих фразеологізмів у словниках англійської мови;
- розкрити лінгвокультурологічну природу досліджуваних одиниць, що пов'язана з їхнім походженням і зумовлює семантичні ознаки гендерно маркованих ідіом;
- встановити моделі лексикографічної репрезентації гендерного компонента значення англійськомовних ідіом та простежити закономірності їхнього використання у фразеологічних словниках англійської мови.

Об'єктом дослідження є англійськомовні фразеологічні одиниці з гендерним компонентом.

Предметом постають структурні й семантичні особливості англійськомовних фразеологічних одиниць з гендерним компонентом.

Матеріал дослідження складає корпус з 2352 фразеологічних одиниць з гендерним компонентом, сформований методом суцільної вибірки з авторитетних фразеологічних словників і словників ідіом. Емпіричний матеріал визначено за Англо-російським словником О.В. Куніна, Dictionary of American Idioms, Cambridge International Dictionary of Idioms, Collins Cobuild Dictionary of English Idioms, Longman Dictionary of Language and Culture, Oxford Dictionary of English Idioms, The American Heritage Dictionary of Idioms та Thematic Dictionary of American Idioms. Вибір гендерно маркованих одиниць як емпіричної бази дослідження можна пояснити тим, що гендерно марковані ідіоми є ключовим засобом вербалізації наслідків статевої диференціації англомовного суспільства.

Теоретико-методологічною основою дисертації слугували теорія фразеологічної номінації та походження англійських фразеологічних одиниць О. Куніна, концепція фразеологічного значення В. Телії, підходи до вивчення гендерно маркованих одиниць А. Мартинюк та І. Зикової, у межах яких можливим є розширення структури фразеологічного значення ще на одну, гендерну, складову.

Характер проблематики, яка пов'язана з вивченням англійських фразеологічних одиниць з гендерним компонентом, вимагає відповідних **методів** лінгвістичного аналізу, зокрема, *методу спостереження* – для системного вивчення

гендерного компонента в структурі й семантиці фразеологічних одиниць; *описовий метод* – для визначення особливостей фразеологічних одиниць з гендерним компонентом; *методу семантичного аналізу* – для виявлення семантико-змістовних характеристик гендерно маркованих фразеологічних одиниць; *методу структурно-граматичного аналізу* – для опису структурних типів гендерно маркованих фразеологізмів та їхніх показників; *методу фразеологічної ідентифікації та фразеологічного опису*, завдяки якому можлива систематизація різних типів фразеологічних значень на підставі семантичних і структурних особливостей, а також взаємозалежності цих компонентів; *методу компонентного аналізу*, на основі якого виділено інтегральні й диференціальні семантичні ознаки в структурі фразеологічного значення; *лінгвокультурологічного аналізу* – для з'ясування культурних показників семантики фразеологічних одиниць з гендерним компонентом, які є кінцевим продуктом розвитку менталітету мовної спільноти, *елементів кількісного аналізу*, що уможлиблює встановлення продуктивності семантичних і структурних показників досліджуваних одиниць.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що у ній на основі осяжного фактичного матеріалу *вперше*:

- розроблено методику вивчення гендерно маркованих одиниць із фразеологічного фонду англійської мови;
- з'ясовано семантичні особливості та лінгвокультурну природу англійськомовних фразеологізмів з гендерним компонентом;
- визначено особливості номінації гендерно маркованих фразеологізмів;
- встановлено універсальні й специфічні соціокультурні константи, пов'язані з категоріями 'чоловіче-жіноче' в англійськомовній лінгвокультурній спільноті;
- виокремлено моделі лексикографічного трактування фразеологізмів з гендерним компонентом.

Новизну одержаних результатів узагальнено в таких основних **положеннях**:

1. Гендер як втілення різноманітних соціокультурних параметрів, які визначають індивіда залежно від статі, знаходить відображення в мовній картині світу і відтворюється за допомогою фразеологічних засобів англійської мови. Гендер може бути або суто семантичним компонентом, або вираженням формально у структурі фразеологізму, або відображається як в плані його вираження, так і в плані змісту.

2. Серед фразеологічних одиниць з гендерним компонентом значно переважають ті, що відносяться до референтів чоловічої статі. Семантика гендерно маркованих одиниць підтверджує андроцентричність англійської лінгвокультури, де чоловік знаходиться у центрі, а жінка – на периферії.

3. Засадничим засобом селекції гендерно маркованих одиниць слугує структурно-семантичний критерій, оскільки більшість одиниць корпусу вибірки є фразеологічними одиницями з гендерним компонентом, що виражений експліцитно. Він базується на виборі одиниць, які мають у структурі й семантиці гендерні маркери чоловічої та жіночої статі, або ті, що позначають обидві статі.

4. Лексикографічна фіксація гендерного компонента значення фразеологічних одиниць здійснюється у руслі традиції класичної англійськомовної лексикографії. Адекватно представлені випадки експліцитного вираження гендерного компонента,

причому найпоширенішими моделями є його лексикографічна репрезентація, як-от: фразеологічна одиниця у комбінації з дефініцією та ілюстративним прикладом; фразеологічна одиниця + дефініція + глоса чи навики; двокомпонентна модель, що складається лише з фразеологізму та дефініції. Гендерний компонент, що виражений імпліцитно, потребує більш ретельного декодування, позаяк не завжди складники словникової статті надають вичерпну інформацію щодо гендерної специфіки фразеологізму.

5. Гендерно марковані фразеологізми в сучасній англійській мові сформувалися переважно шляхом немотивованого компонентно-зумовленого типу фразеологічної номінації. Мотивований компонентно-зумовлений, змішаний, одноелементний і непрямий вторинний є менш поширеними типами фразеологічної номінації.

6. У фрагментах фразеологічної картини світу, які вербалізуються гендерно маркованими фразеологізмами, відображено відповідні гендерні стереотипи, як-от: у ключових аспектах буття чоловіка зображено сильним, владним стрижнем суспільства з властивими йому негативними рисами, що сприймаються суспільством як належне. Жінки, які мають риси притаманні чоловікам, жорстко засуджуються, оскільки, згідно із законами соціуму, ідеальна жінка повинна бути м'якою, домашньою, хранителькою сімейного вогнища, дослухатися до свого чоловіка і коритися йому.

Теоретичне значення дослідження зумовлено інтеграцією гендерного і лінгвокультурологічного підходів до вивчення англійських фразеологізмів з гендерним компонентом у структурі й семантиці, що є внеском у розбудову гендерної лінгвістики та лінгвокультурології в цілому. Висвітлення принципів семантичної організації фразеологізмів з гендерним компонентом, виокремлення і системний опис відображених у фразеологічній картині світу стереотипних гендерних рис, притаманних чоловікам або жінкам в англійськомовному суспільстві, поглибить теоретичні надбання лексикології, фразеології, лексикографії та стилістики англійської мови. З'ясування семантичних і структурних особливостей досліджуваних одиниць та специфіки їхнього функціонування в англійській фразеології розширить уявлення про сучасний стан лексичної системи, її стилістичний потенціал, можливості семантичних інтерпретацій, а також стане в нагоді для словникарського опрацювання.

Практична цінність одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в курсах лексикології англійської мови (розділи “Фразеологія”, “Лексикографія”, “Семасіологія”, “Стилістика тексту”), у спецкурсах з лінгвокультурології, фразеології, когнітивної, комунікативної і гендерної лінгвістики, у лексикографічній практиці, при написанні навчальних посібників і наукових праць.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри англійської філології Донецького національного університету (2013 – 2014) та кафедри англійської філології Запорізького національного університету (2016). Основні теоретичні положення і результати дослідження також виголошено на 6 міжнародних конференціях: II міжнародній школі-семінарі імені професора І.В.Арнольд (Санкт-Петербург, 2013), XIII міжнародній науковій

конференції “Нові парадигми і нові рішення в когнітивній лінгвістиці” (Вітебськ, 2014), XIII міжнародній науковій конференції з розподіленою участю “Сучасна лінгвістика і дослідження ментальності в XXI столітті”, присвяченій 80-річному ювілею проф. В.В. Колесова (Донецьк, 2014), міжнародній науковій конференції “Мова – література – мистецтво: когнітивно-семіотичний інтерфейс” (Київ, 2014), міжнародній науково-практичній конференції “І Таврійські філологічні читання” (Херсон, 2015), українсько-російській школі-конференції молодих учених “Сучасні дослідження мови та літератури” (Донецьк, 2014), Всеукраїнській науковій конференції пам'яті Д.І. Квеселевича “Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу” (Житомир, 2014), XI межвузівській конференції молодих учених “Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських та германських мов і літератур” (Донецьк, 2013), у виступах на лінгвістичному семінарі аспірантів факультету іноземних мов Донецького національного університету (Донецьк 2013, 2014; Вінниця 2015), факультету іноземної філології Запорізького національного університету (Запоріжжя 2016).

Публікації. Основні теоретичні положення і результати дослідження викладено в 15 одноосібних публікаціях, із них 6 статей опубліковано у фахових виданнях України, 3 – у зарубіжних виданнях (Велика Британія, Росія), 6 – у збірниках матеріалів наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 4 друк. арк.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних теоретичних джерел (324) та переліку лексикографічних джерел (12). Повний обсяг роботи становить 210 сторінок, із них 175 сторінок основного тексту. Наукова праця містить 12 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір та актуальність дисертаційної теми, сформульовано мету й завдання роботи, визначено застосовані методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їхню апробацію, структуру та обсяг дисертаційної праці.

У **першому розділі “Теоретичні засади дослідження англійськомовних фразеологізмів з гендерним компонентом”** простежено еволюцію гендерних досліджень в сучасній гендерології; описано основні проблеми гендерної фразеології; обґрунтовано концепцію фразеологічного значення; виділено основні риси, що відрізняють його від лексичного значення; визначено способи фіксації гендерного компонента у структурі фразеологічного значення; з’ясовано теоретичні аспекти лексикографічного опису гендерного компонента.

Дослідження гендерного чинника у фразеології посідає значне місце в лексикології англійської мови, оскільки фразеологія описує зміни, що відбуваються у динаміці, а також суспільні орієнтири, що змінюються з часом. Наукове визначення домінування чоловічого аспекту над жіночим спостерігаються у багатоаспектних дослідженнях, проведених на базі багатьох мов (Г. Белікова, Д. Гамулець, А. Кириліна, Р. Макаулей, З. Мацюк, О. Першай, Е. Пірайнен,

С. Ромейн, В. Самарина, П. Скандера, О. Смирнова, В. Телія), що свідчить про певний мовний сексизм і семантичну дерогацію жінок. Фразеологічні одиниці з гендерним компонентом функціонують у багатьох сферах соціального буття, оскільки краще за інші мовні реалії відображають усе, що пов'язано з людиною. Гендерний конструкт пов'язаний зі значною кількістю соціально-історичних і соціокультурних аспектів життя чоловіків та жінок, чим спричинено розвиток в усіх наукових сферах, зокрема і лінгвістичній.

У контексті нашого дослідження гендер розглядаємо як один із параметрів мовного спілкування, який відображає національну культуру етносу, соціальну ідентичність, сукупність норм чоловічої і жіночої поведінки й позиціонує стать у суспільстві. Іншими словами, це комбінація різноманітних соціокультурних параметрів, які визначають індивіда залежно від статті.

Складність фразеологічного значення зумовлена різноманітністю номінативних процесів під час творення фразеологізму, комплексним характером його компонентів, які знаходяться у взаємодії. Методологічною основою дослідження фразеологічних одиниць з гендерним компонентом постала концепція фразеологічного значення В. Телії, яка виділяє такі макрокомпоненти семантичної структури ідіоми: *deskриптивний макрокомпонент* (відповідає за логіко-поняттєвий аспект дійсності й відображає обсяг лексичного поняття); *оцінний макрокомпонент* (підкреслює цінність поняття, що закладена в ідіомі); *мотиваційний макрокомпонент* (позначає образ, який відповідає реальності, або належить до ірреальної дійсності); *емотивний макрокомпонент* (емоційність у семантиці ідіоми); *стилістичний макрокомпонент* (сприяє посиленню або дисонансу емотивної модальності); *граматичний макрокомпонент* (надає відомості про фонетичні, морфологічні, синтаксичні особливості та їхнє значення) (В. Телія). Накладаючись на дескрипцію фразеологізму, гендерний макрокомпонент сприяє коректному віддзеркаленню культурних концептів чоловічого й жіночого. Гендерний компонент взаємодіє з іншими компонентами значення фразеологізму.

Аналіз гендерно маркованих фразеологізмів демонструє, що гендерний компонент може бути зафіксовано у різний спосіб. Формально-гендерний компонент реалізується у структурі ідіоми й ажніж не впливає на семантичні характеристики одиниці (*an Aladdin's cave* 'печера Аладина' – a place full of valuable objects 'місце, де багато цінних речей'). В інших випадках структура фразеологізму не містить гендерних маркерів, але у її словниковому тлумаченні наявним є найменування статі або її метафорична номінація (*a big fish in a small pond* 'велика риба у маленькому ставку' – *a person seen as important and influential only within a limited scope of a small organization or group* 'людина, що має вплив тільки в межах маленької організації або групи'). Наступну групу гендерно маркованих фразеологізмів складають ідіоми з маркерами статі, що наявні як в структурі фразеологічної одиниці, так і в лексикографічній дефініції: *angry young man* 'сердитий молодий чоловік' – *a young man who feels and expresses anger at the conventional values of society around him* 'молода людина, яка відчуває і виражає гнів з приводу консервативних цінностей суспільства навколо нього'. Аналіз фактичного матеріалу засвідчує експліцитне вираження гендерної ознаки у складі ідіоми, яке детерміноване певними маркерами, що вказують на денотат чоловічої або жіночої

статі (*he, she, man, boy, girl, woman, lady* і т.ін.); людину взагалі без урахування статевої приналежності (*somebody, everyone, person* і т. ін.). Для визначення прихованих імпліцитних механізмів реалізації гендерного компонента необхідний аналіз усіх макрокомпонентів фразеологічного значення: оцінного, емотивного, мотиваційного, стилістичного й граматичного.

Лексикографічний аналіз доводить лінгвістичну складність словникової статті, що репрезентує семантику фразеологізму. Словникова стаття є організованим текстом, який забезпечує однозначне декодування семантичної інформації та гендерного компонента, і може бути повного або скороченого типу. Повна стаття складається з одиниці, що підлягає тлумаченню, дефініції, глоси та ілюстративного прикладу: *a mummy's / mother's boy* ‘букв. мамин синочок’ – *a boy or man who allows his mother to have too much influence on him. British & Australian. Derek's a bit of a mummy's boy. He finished with his last girlfriend because his mother disapproved.* У статті скороченого типу наявні такі компоненти: одиниця, що тлумачиться, дефініція, глоса, ілюстративний приклад: *the men in grey suits* ‘букв. чоловіки в сірих костюмах’ – *men in business or politics who have a lot of power and influence although the public does not see them or know about them. As usual, it is the men in grey suits who will decide the future of the industry.*

Вивчення способів фіксації гендерного компонента уможливорює зробити висновок про те, що гендерна специфіка англійськомовних фразеологізмів визначається завдяки ідентифікації певних характеристик в їхніх дефініціях. Це можуть бути лексеми, які вказують на стать індивіда, або певні особливості, що притаманні чоловікові або жінці. Використання маскулінних лексем (*man, he*) у структурі досліджуваних одиниць засвідчує історично сформований вплив статі на конструювання мовного простору.

Таким чином, з'ясування лінгвістичної сутності гендерного компонента англійськомовних фразеологізмів як соціокультурного конструкту репрезентує глибинний аналіз чоловічих і жіночих опозицій. На це вказують гендерні асиметрії, виявлені під час ознайомлення з фразеологічними фондами різних мов.

У другому розділі “**Методологічна база гендерного компонента в структурі та значенні англійськомовних фразеологічних одиниць**” висвітлено методологічні аспекти дослідження; схарактеризовано доцільність застосування лінгвокогнітивного й лінгвокультурологічного підходів до аналізу гендерно маркованих фразеологізмів; схарактеризовано досліджуваний матеріал; наведено критерії відбору корпусу мовних одиниць; розроблено методику аналізу англійських фразеологізмів з гендерним компонентом.

У лінгвокогнітивних студіях окреслено напрямки, в межах яких когнітивні феномени розглядають на різних мовних рівнях: *лексичному* (К. Голубкова, О. Кубрякова, О. Позднякова, Г. Приходько); *синтаксичному* (Л. Баранова, І. Кремер); *дискурсивному* (О. Бабелюк, Дж. Лакофф, О. Шибанова). На увагу дослідників заслуговують і фразеологічні одиниці (І. Зикова, М. Ковшова, М. Шаманова). Лінгвокогнітивний підхід до аналізу семантики фразеологізмів з гендерним компонентом співвідносить ідіоми, що інтерпретуються, з культурними знаками, для

трактування яких суб'єкт мовленнєвої діяльності використовує соціокультурні знання та історичний досвід, набутий в процесі соціалізації. Ця співвіднесеність допомагає задіяти усі системи людського сприймання з метою узагальнення й систематизації гендерної інформації, зафіксованої в англійських ідіомах.

Дослідження фразеологізмів сучасної англійської мови є доречним не лише в межах когнітивної, а й лінгвокультурологічної парадигми, оскільки фразеологічні одиниці є тими мовними реаліями, що віддзеркалюють культурно-історичні трансформації. Культурні особливості фразеологізмів привертати увагу таких вчених, як А. Баранов, В. Воробйов, В. Вотьяк, Г. Гречиано, Д. Добровольський, Р. Ладло, Л. Логінова, Ю. Прохоров, О. Рахштейн, В. Телія, С. Фолдес. Для вирішення завдань, що пов'язані з лінгвокультурологічною специфікою англійських фразеологічних одиниць з гендерним компонентом, необхідно звернутися до семантики ідіом, яку відображено в національній ідентичності і яка є зрозумілою носіям певної лінгвокультурної спільноти. Цей компонент у лінгвістиці позначають різними термінами: *внутрішня форма* (В. фон Гумбольдт), *специфічна категоризація світу засобами певної мови* (Е. Сепір і Б. Уорф), *частина концептосфери мови* (Д. Лихачов), *концентроване вираження культурного контексту* (Є. Верещагін, В. Костомаров). Термін “*внутрішня форма*” є найбільш релевантним у нашому дослідженні, оскільки позначає компонент семантики, який передає культурно-специфічну інформацію значення ідіоми. Аналіз внутрішньої форми ідіом дає вичерпну інформацію щодо національно-культурного компонента значення англійських фразеологізмів. Лінгвокультурологічний аналіз гендерно маркованих фразеологізмів уможливорює отримання вичерпної інформації про історичні й сучасні тенденції розподілу гендерних ролей в англійськомовному суспільстві.

У процесі дослідження визначено критерії добору гендерно маркованих фразеологізмів, що складають загальний корпус вибірки. За допомогою *структурного критерію* виокремлено одиниці, що містять у своїй структурі лексеми-індикатори чоловічої або жіночої статі (*man, boy, girl, lady, he, she* тощо): *King's (or Queen's) bounty* ‘допомога матері, яка народила трійню або більше’. *Семантичний критерій* застосовувався до фразеологізмів, які мають у своєму значенні експліцитні або імпліцитні гендерні характеристики, що виражені іменниками на позначення людини взагалі, без зазначення статі (*somebody, person, someone, people*): *mutton dressed as lamb* ‘букв. вівця, що одягнена як ягня’ – *a middle-aged or old woman dressed in a style suitable for a much younger woman* ‘жінка середнього віку або літня жінка, що одягнена не за віком’; *marry money* ‘букв. одружуватися на грошах’ – *to marry a rich person* ‘одружуватися на багатій; вийти заміж за багатого’. *Лексикографічний аналіз* застосовувався для виявлення позначок, що мають конкретну гендерну референцію (*of a woman, of a man*): *up the spout* ‘букв. по вінця’ – (*of a woman*) *pregnant* ‘(про жінку) вагітна’.

Чіткі методичні прийоми аналізу фактичного матеріалу розв'язують проблеми, що виникають у дослідженні гендерного компонента в структурі й семантиці фразеологічних одиниць. Процедура аналізу складається з таких етапів: формування корпусу емпіричного матеріалу за допомогою методу суцільної вибірки з авторитетних одномовних і двомовних фразеологічних словників та словників ідіом; опис різних типів фразеологічних значень на підставі семантичних і структурних

показників; розробка семантичної класифікації досліджуваних одиниць із залученням методів фразеологічної ідентифікації та фразеологічного опису; визначення семантико-змістовних характеристик гендерно маркованих ідіом та їхня семантична класифікація із застосуванням описового методу; виокремлення інтегральних та диференційних семантичних ознак в структурі фразеологічного значення на основі методу компонентного аналізу; встановлення й інтерпретація культурних особливостей семантики фразеологічних одиниць з гендерним компонентом шляхом лінгвокультурологічного аналізу. За допомогою методу лексикографічного аналізу описано специфіку декодування значення гендерного компонента фразеологічних одиниць у лексикографічних виданнях. На всіх етапах дослідження було залучено метод кількісного аналізу.

У третьому розділі “**Структура й семантика англійськомовних фразеологізмів з гендерним компонентом**” описано структурно-семантичні особливості фразеологічних одиниць з гендерним компонентом; з’ясовано етимологію гендерно маркованих ідіом та особливості фразеологічної номінації; визначено основні моделі лексикографічної репрезентації гендерного компонента фразеологічних одиниць англійської мови.

У результаті дослідження встановлено, що в аналізованих групах переважають фразеологізми з гендерним компонентом, який виражено експліцитно (1526 одиниць та 64,9% відповідно), тобто гендерні маркери, що підкреслюють особу чоловічої або жіночої статі є як у структурі, так і в значенні фразеологічної одиниці (*man, woman, he, mother, boy* тощо). Ідіоми з гендерним компонентом, що виражений імпліцитно, або ті, що мають гендерно маркований план змісту, є менш репрезентативними і складають 795 одиниць (33,8%).

Здійснений у цьому напрямі аналіз отриманого нами фактичного матеріалу дає можливість покласифікувати особливості людини за такими ономазіологічними ознаками: рід діяльності, характер, міжособистісні відносини, зовнішність, соціальний статус, здібності, вік, імена відомих людей, стать, національність (див. табл. 1, с.10).

Найчисельнішими є групи фразеологізмів на позначення роду діяльності (*OCCUPATION*), ідіом-номінацій людини за характером (*CHARACTER*) та взаємовідносинами (*RELATIONSHIPS*). Це засвідчує, що ці аспекти англійськомовної реальності найчастіше фразеологізуються й піддаються переосмисленню. Чисельність ідіом-позначень зовнішніх (*APPEARANCE*), статевих (*GENDER*) і національних (*NATIONALITY*) особливостей вказує на певну фразеологічну периферійність цих аспектів чоловіків і жінок. Дані аналізу емпіричного матеріалу підтверджують, що маскулінні ідіоми кількісно переважають фемінні й метагендерні фразеологічні одиниці. Фразеотематичні групи *NAMES OF WELL-KNOWN PEOPLE, NATIONALITY* представлені суто ідіомами з чоловічим гендерним компонентом, що є свідченням того, що національні стереотипи в англійськомовному соціумі базуються на чоловічому образі. Незважаючи на всі тенденції щодо послаблення дискримінаційних моментів стосовно жінок, непропорційна представленість чоловіків і жінок в соціальних і культурних сферах життя зберігається й дотепер.

Семантична класифікація англійськомовних фразеологічних одиниць
з гендерним компонентом

Назва групи	К-сть	%	Приклади
1	2	3	4
Occupation	585	24,9	<i>yesterday's man</i> 'букв. учорашній чоловік' – a man, especially a politician, whose career is finished or past its peak 'чоловік, особливо політик, чия кар'єра закінчилася в минулому'
Character	564	24	<i>the salt of the earth</i> 'букв. сіль землі' – a person you admire because he/she is ordinary, good and honest 'людина, якою захоплюються тому, що вона добра й чесна'
Relationships	437	18,6	<i>an earth mother</i> 'букв. мати від природи' – a woman who has children and who has a natural ability as a mother 'жінка, яка має дітей та є дуже хорошою матір'ю'
Abilities	225	9,6	<i>big stiff</i> 'букв. повний дурень' – a large, rough man, esp. One who is somewhat stupid as well 'великий і дурний чоловік'
Social status	163	6,9	<i>a big noise</i> 'букв. великий шум' – an important or powerful person in a group or organization 'важлива особа у групі або організації'
Appearance	149	6,3	<i>a fuddy-duddy</i> 'букв. консерватор' – someone who has old-fashioned ideas and dresses in an old-fashioned way 'хтось, хто має консервативні ідеї та немодно вдягається'
Age	62	2,6	<i>from a boy</i> 'букв. з хлоп'яцтва' – from childhood (of a man) 'з малих років, з раннього дитинства'
Well-known people	46	2	<i>the Bard of Avon</i> 'букв. бард Ейвона' – the nickname of Shakespeare who was born in Stratford-on-Avon 'прізвисько Шекспіра, що народився і був похований в місті Стретфорд-он-Ейвон'
Gender	43	1,8	<i>the softer sex</i> 'букв. слабка стать' – women 'жінки'
Nationality	27	1,1	<i>cousin Jack</i> 'букв. кузен Джек' – a nickname of citizen of Cornwall 'прізвисько жителя Корнуола'
Other	51	2,2	<i>Punch and Judy</i> 'букв. Панч та Джуді' – traditional, popular, and usually very violent puppets 'персонажі вуличної лялькової вистави'
Усього	2352	100	

Аналіз фактичного матеріалу уможливив висвітлення комбінаторики сем у значенні гендерно маркованих фразеологізмів і довів, що вона може бути різною, проте гендерна сема статі завжди є незмінним компонентом у цій комбінації, як-от: 1) облігаторна сема гендерної ознаки + інтегральна сема «рід діяльності» + диференційна сема «військова / морська справа» + диференційна сема «особливості зовнішнього вигляду, що пов'язані в родом діяльності» (*a boiled lobster* 'букв. варений омар' – an English soldier 'прізвисько англійських солдатів' [червоний колір їхніх мундирів схожий з кольором вареного омара]); 2) облігаторні семи гендерної ознаки й характеру + диференційна сема «специфічні риси характеру» (*an open book* 'букв. відкрита книга' – a person who is open and honest 'відкрита й щира людина').

Структурний аналіз досліджуваних одиниць виявив домінування ідіом, що є зворотами субстантивного типу (1759 одиниць або 74,8%). Найпродуктивнішими є такі моделі: **Adj + N** (*a private eye* ‘букв. власне око’ – a private detective ‘приватний сищик, детектив з приватного розшукового агентства’) та **N + N** (*an ambulance chaser* ‘букв. переслідувач швидких’ – a lawyer who finds work by persuading people who have been hurt in accidents to ask for money from the person who injured them ‘адвокат, який заробляє на життя тим, що переконує людей, які постраждали від нещасного випадку, вимагати гроші від людини, що завдала їм шкоди’). Дієслівні звороти фразеологічних одиниць посідають друге місце за кількістю (245 одиниць або 10,4%) та утворюються за моделями **V + N** (*wear a petticoat* ‘букв. носити спідницю’ – to be a woman ‘бути жінкою’); **V + as + Adj + as + N** (*be as gentle as a lamb* ‘букв. покірливий, як ягня’ – to be very calm and kind ‘бути покірливим і добрим’); **V + Nphr (N + N)**: *lay smb’s bones* ‘букв. передати чийсь моці’ – to bury someone ‘поховати кого-небудь’. Ад’єктивні фразеологічні звороти виступають у кількості 222 одиниці (або 9,4%). Їх репрезентовано моделями **Adj + N** (*pink-collar* ‘букв. розовий комірець’ – pink-collar jobs are jobs that women usually do, often in offices and for little money ‘робота, яку виконує жінка в офісі за невелику плату’), **Adj + Adj** (*the high and mighty* ‘букв. всемогутній’ – important people ‘важливі люди’) та **as + Adj + as + N** (*as brisk as a bee* ‘букв. клопітка, як бджілка’ – very hard-working person ‘дуже працьовита людина’). Адвербіальні ідіоми є незначними за кількістю (31 фразеологізм або 1,3%). Вони представлені моделями: **Prep + N** (*before the mast* ‘букв. перед щоглою’ – as a common sailor ‘рядовий матрос’), **Prep + N + N** (*between man and man (man to man)* ‘букв. як чоловік з чоловіком’ – when men talk honestly about subjects which may be difficult or embarrassing ‘коли чоловіки розмовляють відкрито на теми, що можуть бути складними й неприємними’), **Prep + N phr (Adj + N)** (*in the delicate state of health* ‘букв. в делікатному стані’ – pregnant ‘вагітна’), **Prep + N + Conj + N** (*between grass and hay* ‘букв. між травою і сіном’ – adolescent ‘у юнацькому віці’). Фразеологізми комунікативного типу налічують усього 95 одиниць або 4,1% (*he who would eat the nut must first crack the shell* ‘букв. не розгризеш горіха – не з’їси і ядра’ – you have to work hard if you want to get anything good ‘тобі потрібно важко працювати, щоб отримати те, що бажаєш’; *he that lies down with dogs must rise up with fleas* ‘з собакою ляжеш, з блохами встанеш’ – you should be cautious of the company you keep, because you turn into the people around you and gain their bad habits ‘тобі потрібно уважно обирати друзів, тому що люди з часом перетворюються на тих, хто поряд з ними, та засвоюють їхні погані звички’).

У результаті аналізу структури гендерно маркованих фразеологізмів не встановлено кореляцію структури й семантики досліджуваних одиниць. Такий зв’язок характерний лише для груп *NATIONALITY* та *WELL-KNOWN PEOPLE*, які містять субстантивні або ад’єктивні конструкції типу **N + N** або **Adj + N**, **Adj + Adj** (*the Wizard of the North* ‘букв. північний чародій’ – Walter Scott, British author of historical novels and ballads ‘В. Скотт, Британський автор історичних новел та балад’; *German Michel* ‘букв. німецький Міхель’ – a figure representing the national character of the German people ‘типовий німець’; *the Great Unknown* ‘великий невідомий’ – Walter Scott, British author of historical novels and ballads ‘В. Скотт, Британський

автор історичних новел та балад»), оскільки ідіоми, що входять до їх складу, спрямовані на характеристику людей, а не на позначення їхніх вчинків.

Гендерно марковані фразеологізми характеризуються багатою етимологією. Серед них переважають ідіоми-історизми, оскільки в історії започатковано мовні реалії: *a bright young thing* ‘букв. золота молодь’ – an enthusiastic, ambitious, and self-consciously fashionable young person ‘модно вдягнена амбітна молода людина, яка повна ентузіазму’ (особливо про представників золотої молоді 20-х и 30-х рр.). До фразеологічного фонду англійської мови увійшли й міцно закріпилися висловлення із Священного Письма: *a prophet is not without honour, save in his own country* ‘букв. не славний пророк у вітчизні своїй, немає пророка в своїй вітчизні’ – a person's gifts and talents are rarely appreciated by those close to them ‘люди не вірять в талант, геніальність або істинність слів людини, яка знаходиться поряд з ними’ (Mathew XIII, 57). Антична міфологія, фольклор, казки, що мають безпосередній вплив на мову й літературу, сформували окремі прошарок фразеологічних універсалій: *(as) rich as Croesus* ‘букв. багатий, як Крез’ – very rich ‘дуже багатий’ (Крез – останній цар Лідії з роду Мермнадів, який правив в 560-546 рр. до н. е.). Ідіоми, що походять з художніх творів В. Шекспіра або інших видатних письменників, чиї вислови з часом стали крилатими, консолідувалися у мові і є її невід’ємною складовою: *single blessedness* ‘букв. обітниця безшлюбності’ – a state of being unmarried, for people who want to remain single, and dedicate themselves for the greater glory of God ‘стан людей, які вирішують залишатися неодруженими й присвятити своє життя служінню Богу’ (шекспірівський вислів); *Billy Bunter* ‘букв. Біллі Бантер’ – a boy in a series of British children's books who is known for being fat and for eating a lot ‘ненажерливий, товстий, незграбний підліток’ (за ім’ям школяра з розповідей Фр. Річарда). У досліджуваному корпусі домінують ідіоми-запозичення з інших мов, а саме з французької, німецької та латинської: *the beau monde* ‘букв. бомонд’ – rich and fashionable people ‘багаті й модні люди’ (етимологія французька); *Jack in the low cellar* ‘букв. Джек у підвалі’ – an unborn child ‘дитя, яке ще не народилося, дитя в утробі матері’ (від голландського *Hans-in-kelder*).

Результати дослідження дають змогу виділити й описати найпоширеніші моделі лексикографічної репрезентації гендерного компонента значення фразеологічної одиниці. Перша модель, що містить усі чотири компоненти словникової статті, репрезентовано отак: **фразеологічна одиниця + глоса + дефініція + ілюстративний приклад (I + G + D + E)** (*a medallion man* ‘букв. чоловік з медальйоном’ – British, humorous. a man, usually an older man, who dresses in a way that he thinks women find attractive, often wearing an open shirt in order to show his chest and a lot of gold jewelry ‘зазвичай, літній чоловік, який вдягається привабливо для жінок, але часто вдягає відкриту сорочку, щоб показати груди з великою кількістю золотих прикрас’. A medallion is a circle of metal like a large coin that is worn on a chain around the neck. And there he was, a real-live 70's medallion man, just stepped out of a time machine). У цьому прикладі є три глоси, які доповнюють дефініцію, вирізняючи гендерну спрямованість і зазначаючи локативність і контекст застосування. Вони також пояснюють слово *medallion*. Через наявність лексеми *man* у дефініції, стає зрозумілим, що денотат значення фразеологічної одиниці вказує на чоловіка. Трикомпонентна модель статті скороченого типу містить **фразеологічну**

одиницю, дефініцію, ілюстративний приклад (I + D + E) (*a carrot-top* ‘букв. морквяна верхівка’ – a person with hair that is an orange colour ‘людина, яка має руде волосся’. *Joe's blond and Rosie is a carrot-top*). Ця ідіома може застосовуватися на позначення обох статей, на що вказує слово *person* у дефініції й приклад, у якому протиставляються особи чоловічої та жіночої статі з різним кольором волосся. Третя модель, що репрезентує скорочений тип словникової статті, містить **фразеологічну одиницю, дефініцію, глосу, або навпаки (I + G + D)** (*a bag of bones* ‘букв. мішок кісток’ – informal. a person that is extremely thin ‘неймовірно худа людина’). У дефініції фразеологізму є пряма вказівка на метагендерний характер ідіоми (лексема *person*), а глоса вказує, що ідіома використовується в неформальному спілкуванні. Четвертий тип представлений двокомпонентною моделлю: **фразеологічна одиниця та дефініція (I + D)** (*a sweater girl* ‘букв. дівчина у светрі’ – a girl with shapely bosom ‘дівчина з пишним бюстом’). У цьому випадку ідіома не потребує додаткових компонентів для правильного тлумачення гендерного компонента, на що вказують і структура, і дефініція ідіоми. Варто зазначити, що модель скороченого типу словникової статті є найпродуктивнішою, оскільки саме дефініція завдяки різноманітним антропонімічним лексемам (*he, she, woman, man, girl, boy, somebody, someone, person* тощо) містить найважливішу інформацію щодо своєчасного й релевантного трактування значення гендерного компонента фразеологічної одиниці.

У структурі словникових статей ідіом зафіксовано значну кількість різноманітних позначок, від локативних до етимологічних: *Irish, American, old-fashioned, British & Australian, informal, humorous, ірон., шутл., почат.. амер., розм., заст., презир., рідк., етим. фр., етим. лат., етим. інд., етим. бібл.*

Гендерно марковані фразеологічні одиниці відрізняються від інших мовних одиниць складністю фразеологічних номінацій. Вивчення номінативних процесів утворення англійськомовних фразеологічних одиниць з гендерним компонентом уможливило визначення домінантного типу фразеологічної номінації, яким є немотивований компонентно-зумовлений (*a man-eater* ‘букв. пожирач чоловіків’ – a woman who attracts men very easily and has many relationships ‘жінка, яка легко приваблює багатьох чоловіків і має стосунки з ними’), оскільки динамічність мовних трансформацій не зберігає зв’язок ідіоми з її внутрішньою формою, який поступово втрачається. Інші типи, такі, як: *мотивована компонентно-зумовлена* ((*Dr.*) *Jekyll* and (*Mr.*) *Hyde* ‘букв. доктор Джекіл і містер Хайд’ – a person with two distinct personalities, one good and one evil ‘людина-перевертень, в якій переважає то добро, то зло (за ім’ям героя повісті Р.Л. Стівенсона, де добродійний герой доктор Джекіл періодично перетворювався на порочного містера Хайда)); *змішана* (*a straw man* ‘букв. солом’яний чоловік’ – a person that is weak and easy to defeat ‘чоловік, якого легко побороти’); *третинна* (*the gray (or grey) mare* ‘букв. сіра кобила’ – wife who rules, or is more competent than, the husband ‘жінка, що тримає свого чоловіка під каблуком’ від вислову *the gray (or grey) mare is the better horse*); *одноелементна і непряма вторинна фразеологічна номінація* (*a dolly bird* ‘букв. лялечка’ – a young woman who is thought of as attractive but not very intelligent ‘приваблива, але не дуже розумна молода жінка’), – є не такими поширеними й ідентифікуються не часто.

ВИСНОВКИ

Проблема розкриття особливостей репрезентації гендерного компонента англійськомовних ідіом розв'язується в дисертації шляхом структурно-семантичного і лінгвокультурологічного аналізу гендерно маркованих засобів фразеологічної номінації, що обумовлено методологічними засадами лінгвокультурології, гендерології та фразеології.

Гендерологія відкриває шляхи для новітніх розвідок, пов'язаних з соціально-історичними й соціокультурними аспектами життя чоловіків і жінок у наукових напрямках, зокрема й лінгвістичному. Гендер, як соціокультурна категорія, що характеризує індивіда залежно від статі, досить активно портретується в мовній картині світу за допомогою фразеологізмів англійської мови. Його вираження може бути формальним, тобто відбиватися лише у структурі фразеологічної одиниці; бути семантичним компонентом та відображатися саме в значенні ідіоми; ідентифікуватися як в структурі, так і в семантиці фразеологізму.

Складність фразеологічного значення як мовної категорії обумовлена різноманітністю номінативних процесів протягом творення фразеологізму та комплексним характером його компонентів, які знаходяться у взаємодії.

Для виявлення всіх складових фразеологічного значення, встановлення місця гендерного компонента та його зв'язків з іншими складовими у структурі фразеологічного значення, було застосовано макрокомпонентну модель, яка містить декілька компонентів фразеологічного значення (deskриптивний емотивний, оцінний, стилістичний, мотиваційний та граматичний), що корелюють один з одним. Особливо це є релевантним для вивчення імпліцитних механізмів гендерної репрезентації значення англійськомовних фразеологізмів, адже для цього необхідне детальне дослідження всіх компонентів, що знаходяться у тема-рематичному зв'язку.

Виявлено, що англійські фразеологічні словники, за аналогією зі стандартними словниками англійської мови, мають впорядковану макро- та мікроструктуру. Для дослідження гендерно маркованих ідіом необхідно звертатися до мікроструктури словника, яка представлена словниковою статтю, що складається з ідіоми, як такої, глоси, дефініції та ілюстративного прикладу.

Аналіз емпіричного матеріалу засвідчив, що найважливішою складовою для лексикографічного трактування гендерного компоненту значення виступає дефініція, яка є топовим елементом у процесі визначення гендерної віднесеності фразеологізму. Інші ж складові є допоміжними і не несуть основного навантаження в процесі трактування гендерного компонента.

Лексикографічний аналіз гендерно маркованих фразеологізмів є найбільш релевантним з погляду трактування фразеологізмів з гендерним компонентом, що виражений імпліцитно, адже цей тип ідіом має тільки один, гендерно маркований план, а саме – план вираження.

Гендерно марковані фразеологізми було дібрано на основі таких критеріїв: структурного, який полягає у визначенні гендерного компонента за наявності структурних елементів-позначень особи чоловічої або жіночої статі; семантичного, що допомагає ідентифікувати гендерну специфіку ідіоми завдяки лексемам, що

вказують на маскулінних або фемінінних референтів; структурно-семантичного – засіб селекції гендерно маркованих фразеологізмів, що поєднує у собі два вищезазначених. Ефективне дослідження гендерно маркованих фразеологізмів вбачається у кореляції структурного й семантичного критеріїв, але це поєднання можна застосовувати до фразеологізмів, що містять гендерний компонент, який виражений експліцитно. Для всіх інших, тобто ідіом, з гендерним компонентом, що виражений імпліцитно можливо саме застосування семантичного критерію. Слід зазначити, що структурний критерій було застосовано тільки під час аналізу ідіом фразеотематичної групи *OTHER*, але, на жаль, ідіоми, що відбираються суто за структурним критерієм не становлять вагомому інтересу для дослідження, адже, у своєму значенні, вони зазвичай, містять лексеми, що позначають не тільки індивідів чоловічої або жіночої статі, а й об'єкти неживої природи.

Результати розвідки демонструють, що структура англійськомовних фразеологічних одиниць з гендерним компонентом є багатогранною і репрезентована такими типами: субстантивним, дієслівним, ад'єктивним, адвербіальним і комунікативними зворотами зі структурою речення. Встановлено, що переважна кількість структурних типів ідіом (74,8%) – звороти субстантивного типу, що дає змогу зробити висновок, що саме субстантивні форми вербалізації фразеологізму відображують соціальні й культурні аспекти категорій чоловіче / жіноче.

Щодо комунікативних ідіом, або прислів'їв, які характеризують і чоловіка, і жінку, то цей тип гендерно маркованих фразеологізмів містить лексеми *man* у значенні *людина*. Це можна пояснити чоловічим домінуванням на ранніх етапах розвитку англійськомовних регіонів. Слід зауважити, що, хоча такий матеріал не є репрезентативним щодо динаміки змін у сучасному англійському суспільстві, але достатнім для того, щоб дійти висновків про розподіл гендерних ролей у минулому.

Багатогранність соціальної сфери життя чоловіків і жінок обумовлює номінативні ознаки, за якими було класифіковано мовний матеріал: рід діяльності, характер, міжособистісні стосунки, здібності, соціальний статус, зовнішність, вік, імена відомих людей, стать та національність. Завдяки кількісному аналізу було встановлено, що рід діяльності (585 одиниць / 24,9%), характер (564 одиниці / 24%) і міжособистісні стосунки (437 одиниць / 18,6%) є ядерними ознаками в мовній картині світу, у той час як інші аспекти: зовнішність (149 одиниць / 6,3%), стать (43 одиниці / 1,8%) та національність (27 одиниць / 1,1%) – значно рідше підлягають переосмисленню.

Семантичний аналіз гендерно маркованих фразеологічних засобів сучасної англійської мови засвідчив той факт, що в усіх сферах – від роботи до позначення рис характеру, панує стала традиція чоловічого домінування, бо чоловік – це основа не тільки родини, де він визначається як голова й повелитель (*lord, master*), але й англійськомовного суспільства.

Гендерно марковані фразеологічні одиниці відрізняються від інших мовних одиниць складністю мовних трансформацій, відомих як фразеологічна номінація. Вивчення номінативних процесів утворення англійськомовних фразеологічних одиниць з гендерним компонентом уможливило визначення домінантного типу фразеологічної номінації – немотивований компонентно-зумовлений, оскільки динамічність мовних трансформацій не зберігає зв'язок ідіоми з її внутрішньою

формою, який поступово втрачається. Інші типи, такі, як мотивована компонентно-зумовлена, змішана, одноелементна і непряма вторинна фразеологічна номінація є не такими поширеними й ідентифікуються в небагатьох випадках.

Історичні, культурні й з часом мовні трансформації в англійськомовному суспільстві детермінували етимологічне розмаїття гендерно маркованих ідіом. Вони походять з Біблії, античної та римської міфології, англійського фольклору, скетчів та інших видів мистецтв тощо. Спостерігається переважання одиниць, що знайшли відображення в мовній системі внаслідок історичних подій, відзначено значну кількість фразеологізмів, що походять з шекспірівських творів та інших літературних джерел, адже більшість авторських висловів вже давно ввійшли до повсякденної комунікації.

Лінгвокультурологічне послання, яке міститься в гендерно маркованих фразеологізмах англійської мови, докладно представляє чоловіка й жінку і їхні традиційно сформовані й набуті з часом функції в сучасному суспільстві. Лінгвокультурологічний аналіз гендерно маркованих фразеологізмів дозволяє поступово розкрити та детально описати отримані дані щодо сталих стереотипів і уявлень стосовно розподілу гендерних ролей.

Андроцентрична англійська культура й історія будуються навколо маскулінного начала, у той час як усі соціокультурні аспекти, що пов'язані з жінкою, знаходяться на периферії суспільного життя. Про це свідчать не лише кількісні дані дослідження, але й те, як зображуються чоловіки в англійськомовній свідомості: сильними, владними, іноді з властивими їм недоліками характеру, але ж це сприймається як належне.

Жінка в уяві носія англійської мови – це особа, яка вміє слідкувати за своєю зовнішністю, заміжня – це не тільки чесна й шанована пані, але та, яка вміє вести господарство, наглядати за дітьми і будинком, й що не менш важливо, коритися чоловікові, бо він – основа всього. Жінка не має права бути в пошуку нових стосунків, або мати сексуальні стосунки до заміжжя, оскільки це, на думку андроцентричного світу, є антисоціальним і аморальним.

У результаті дослідження було встановлено, що в деяких площинах англійськомовної дійсності, чоловіча й жіноча категорії не протиставляються одна одній, а мають деякі схожі особливості. Докладне вивчення семантичної специфіки фразеологізмів, що номінують людину за рисами характеру, уможливило дійти висновку, що однаково засуджуються ненависть, заздрість, похвалання, зарозумілість, лінощі, розгульний спосіб життя тощо, незалежно від гендерної маркованості фразеологічної одиниці.

Лексикографічний аналіз уможливив виокремлення найчастотніших моделей лексикографічної репрезентації гендерного компонента фразеологічної одиниці, а саме: фразеологічна одиниця в комбінації з дефініцією та ілюстративним прикладом (I + D + E); фразеологічна одиниця + дефініція + глоса або навпаки (I + D + G); двокомпонентна модель, що складається лише з фразеологізму та дефініції (I + D), позаяк багато ідіом з гендерним компонентом, що виражений експліцитно, не потребують великого арсеналу засобів декодування у зв'язку з вичерпними гендерними даними, що містяться в структурі й значенні фразеологізму. Лексикографічна модель зі структурою повної словникової статті, що містить

чотири складові (I + D + G + E) є дуже зручною в межах трактування значення гендерного компонента, але не є такою релевантною, як скорочена.

Процес декодування імпліцитних гендерних характеристик ускладнюється відсутністю достатнього обсягу інформації, необхідної для вичерпного трактування гендерної специфіки фразеологізму, оскільки даних, що подаються в дефініції, ілюстративному прикладі та глосі, зазвичай, недостатньо для адекватного трактування лексикографічної репрезентації гендерного компонента фразеологічної одиниці, тож потрібно залучати інші ресурси та джерела для проведення системного аналізу англійськомовних ідіом з гендерним компонентом, що виражений імпліцитно.

Перспектива подальших досліджень вбачається в дослідженні функціонування англійських гендерно маркованих фразеологічних одиниць у художньому тексті та текстах засобів масової інформації. Це дозволить виявити сучасні тенденції у фразеологічній системі та мовній свідомості англійськомовного суспільства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Павленко Н. А. Гендерный компонент в семантике английских фразеологических единиц / Н. О. Павленко // Філологічні трактати: [наук. журнал]. – Суми : СумДУ, 2013. – Т. 5. – № 2. – С. 87 – 92.

2. Павленко Н. О. Моделі лексикографічної репрезентації фразеологічних одиниць з гендерним компонентом / Н. О. Павленко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка : [наук. журнал]. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – Вип. 2 (74). – С. 265 – 270.

3. Павленко Н. А. Семантические группы фразеологических единиц с имплицитно выраженным гендерным компонентом / Н. О. Павленко // Нова філологія : [наук. журнал]. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – Вип. 62 – С. 205 – 209.

4. Павленко Н. О. Структурні особливості англійських фразеологічних одиниць з гендерним компонентом / Н. О. Павленко // Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання : [наук. журнал]. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – Т. 11. – № 2 (32). – С. 49 – 55.

5. Павленко Н. О. Методика аналізу англійських фразеологічних одиниць із гендерним компонентом / Н. О. Павленко // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету : [зб. наук. пр.]. – Одеса : Міжнарод. гуманіт. ун-т, 2015. – Т. 2. – Вип. 18. – С. 91 – 93.

6. Павленко Н. О. Гендерний компонент у структурі і семантиці англійських ідіом-номінацій людини за родом діяльності / Н. О. Павленко // Одеський лінгвістичний вісник : [наук.-практ. журнал]. – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2016. – Вип. 7. – С. 82 – 85.

7. Павленко Н. А. Семантика английских фразеологических единиц с гендерным компонентом / Н. О. Павленко // Studia Linguistica : [сб. науч. ст.]. – Санкт-Петербург : Политехника сервис, 2014. – С. 155 – 162.

8. Павленко Н. А. Особенности фразеографической репрезентации гендерного компонента в английских фразеологизмах / Н. А. Павленко // Лингвистика XXI века : [сб. науч. ст.]. – Москва : Флинта, 2014. – Вып. 3. – С. 313 – 318.

9. Павленко Н. А. Гендер в структуре и семантике английских

фразеологизмов-номинаций человека по характеру межличностных отношений / Н. О. Павленко // *Applied Linguistics: Scientific Journal*. – U.K. : Oxford University Press, 2016. – Issue 2 (5). – Vol. 37. – P. 1297– 1303.

10. Павленко Н. О. Структурні типи ідіом з власними назвами / Н. О. Павленко // Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських та германських мов і літератур: XI міжвуз. конф., 29-30 січ. 2013 р. : матеріали допов. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – С. 132 – 135.

11. Павленко Н. О. Імпліцитні гендерні характеристики у семантиці англійських фразеологічних одиниць / Н. О. Павленко // Сучасні дослідження мови та літератури : укр.-рос. школа-конф. молодих учен., 29-30 бер. 2014 р. : мат. допов. – Донецьк : ДонНУ, 2014. – С. 210 – 212.

12. Павленко Н. О. Особливості лексикографічного опису гендерно маркованих ідіом англійської мови / Н. О. Павленко // Мова – Література – Мистецтво: когнітивно-семіотичний інтерфейс : міжнарод. наук. конф. КНЛУ, 25-27 вер. 2014 р. : матеріали допов. – Київ : КНЛУ, 2014. – С. 100 – 101.

13. Павленко Н. О. Фразеотематичні групи фразеологічних одиниць з експліцитно вираженим гендерним компонентом в англійській мові / Н. О. Павленко // Мови та літератури в полікультурному суспільстві: всеукраїн. наук.-прак. конф., 14 лист. 2014 р. : матеріали допов. – Маріуполь : МДУ, 2014. – С. 151 – 152.

14. Pavlenko N. A. Lexicographic representation of English idioms with gender semantics / N. A. Pavlenko // I Таврійські філологічні читання: міжнар. наук.-прак. конф., 27-28 лют. 2015 г. : матеріали допов. – Херсон : ХДУ, 2015. – С. 231 – 232.

15. Павленко Н. О. Фразеологічні одиниці як засіб вербалізації міжособистісних стосунків / Н. О. Павленко // Актуальні питання філологічних наук: наукові дискусії: міжнар. наук.-прак. конф., 25-26 вер. 2015 р. : матеріали допов. – Одеса : Південноукраїнська організація “Центр філологічних досліджень”, 2015. – С. 55 – 57.

АНОТАЦІЯ

Павленко Н. О. Гендерний компонент в структурі та семантиці фразеологічних одиниць сучасної англійської мови. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови. – Запорізький національний університет. – Запоріжжя, 2017.

Дисертацію присвячено дослідженню особливостей гендерної репрезентації фразеологічних засобів номінації із застосуванням методологічних засад структурно-семантичного й лінгвокультурологічного аналізу ідіом сучасної англійської мови. Звернення до аналізу гендерно маркованих фразеологізмів дає змогу дослідити соціокультурні параметри англійськомовного суспільства і з'ясувати тенденції, зумовлені розподілом статевих ролей.

На основі отриманих результатів запропоновано методику виокремлення гендерно маркованих одиниць із фразеологічного фонду англійської мови. З'ясовано семантичні особливості й лінгвокультурну специфіку англійськомовних фразеологізмів з гендерним компонентом, встановлено універсальні й специфічні

соціокультурні константи, пов'язані з категоріями чоловіче-жіноче в англійськомовній лінгвокультурній спільноті. Досліджено особливості номінації гендерно маркованих ідіом, виокремлено моделі лексикографічного трактування ідіом з гендерним компонентом.

Ключові слова: гендерний компонент, фразеологічна одиниця, структура, семантика, лінгвокультурологічний аспект, модель, лексикографічна репрезентація, фразеологічна номінація.

АННОТАЦИЯ

Павленко Н. А. Гендерный компонент в структуре и семантике фразеологических единиц современного английского языка. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Запорожский национальный университет. – Запорожье, 2017.

Диссертация посвящена исследованию особенностей гендерной репрезентации фразеологических средств номинации путем применения методологических основ структурно-семантического и лингвокультурологического анализа идиом современного английского языка. Обращение к исследованию гендерно маркированных идиом позволяет рассмотреть социокультурные параметры англоязычного сообщества и выявить тенденции, обусловленные распределением гендерных ролей.

В ходе научного исследования предложена методика отбора гендерно маркированных фразеологизмов из фразеологического фонда английского языка. Описаны семантические особенности и лингвокультурологическая специфика английских фразеологизмов с гендерным компонентом, определены универсальные и специфические социокультурные константы, которые характеризуют категории мужское-женское в англоязычном лингвокультурном сообществе. Исследованы особенности номинации гендерно маркированных фразеологизмов и установлены модели лексикографической трактовки идиом с гендерным компонентом.

Ключевые слова: гендерный компонент, фразеологическая единица, структура, семантика, лингвокультурологический аспект, модель, лексикографическая репрезентация, фразеологическая номинация.

SUMMARY

Pavlenko N. A. Gender Component in the Structure and Semantics of English Phraseological Units. – Manuscript.

Dissertation for Candidate Degree in Philology (PhD): Specialty 10.02.04 – Germanic Languages. – Zaporizhzhia National University. – Zaporizhzhia, 2017.

This dissertation focuses on gender component in the structure and semantics of English idioms. The cognitive and linguocultural approach pursued in the research enabled to reveal sociocultural parameters of the English-speaking community as well as the trends determined by gender roles opposition. With sampling material selection procedure being suggested the corpus of English gender idioms has been compiled.

Referring to the socially constructed characteristics of women and men – such as norms, roles and relationships of and between groups of women and men gender is represented in the language model of the world by different language means, idioms among them. There are different ways of expressing gender in idioms. It can be a formal component in the idiom structure, it can be part of the idiom meaning. It can be identified both in the structure and the semantics of the idiom as well.

Semantic and linguocultural peculiarities of English phraseological units with gender component have been described. Universal and culturally specific constants, connected with the opposition “masculine” / “feminine” have been highlighted. Patterns of lexicographic representation of gender idioms under analysis have been worked out.

English phraseological units with gender component possess a great research potential as subject for deeper insights into such extralinguistic factors as social stratification of the English speaking community and gender marked communicative behavior. The research of gender idioms structure resulted in defining productive patterns of formation of phraseological units with gender component as well as peculiarities of phraseological nomination, that substantially contributes to revealing of ethno-cultural traits of the concepts of masculinity / femininity.

The analysis has shown that traditionally masculine gender-marked idioms prevail, which adds up to the androcentric nature of the English language and its phraseological system in particular. The conclusion is made that the core of the English culture as reflected in the language phraseological system is masculine, while feminine is characterized by the peripheral status.

Key words: gender component, phraseological unit, structure, semantics, linguocultural aspect, pattern, lexicographic representation, phraseological nomination.

Підписано до друку 21.04.2017 р. Формат 60 x 84/16.
Папір офсетний. Друк цифровий.
Обсяг 0,9 ум.-друк. арк. Наклад 100 прим. Зам. № П-2017-342

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ФОП Кравченко Я.О.
03039, м. Київ, пр-кт. В. Лобановського, 119.
Тел. (044) 561-95-31, (067) 506-57-55, (050) 57-06-555.

